

РОЗДІЛ VI

Трибуна молодих учених

УДК 343.914

Б. Бадзюк

Особливості психології жінки–злочинниці

У статті проаналізовано особливості психіки жінки-злочинниці, мотиви, за яких вчиняються злочини, а також ціла система психологічних властивостей: спонукання, установки, переконання, емоційні та вольові особливості тощо. Криміналістичні аспекти, що детермінують жіночу злочинність розрізняють залежно від соціального рівня суспільних відносин, недоліків, пов'язаних з порушеннями у сімейно-побутовій сфері. Звернено увагу на соціальну реакцію на жіночу злочинність. Також проаналізовано реальні та зареєстровані показники даної злочинності, диференційовано жіночу та чоловічу злочинності. Виокремлено характерні для жінок-злочинниць особливості психологічної поведінки, а саме: стійкість переживань, високу імпульсивність, неорганізованість, емоційну вразливість.

Ключові слова: жіноча злочинність, особа злочинця, жінка-злочинниця, психологія поведінки, злочинна поведінка.

Постановка наукової проблеми та її значення. Жіноча злочинність на сьогоднішній день є важливою проблемою у суспільстві, що підтверджується офіційними даними Генеральної Прокуратури України, на далі ГПУ, про кількість жінок, яких повідомлено про підозру станом на січень 2018 року складало 1201 особа, станом на лютий 2018 року складало 2512 осіб, станом на березень 2018 року складало 3751 особа, станом на квітень 2018 року свідчать про кількість жінок, яких повідомлено про підозру складає 5005 осіб, виявлено жінок, які вчинили кримінальні правопорушення станом на 2018 року складало 3891 особа, кількість жінок до яких застосовано запобіжний захід тримання під вартою у квітні 2018 року складало 80 осіб. Варто зауважити про шокуючу статистику з офіційних даних ГПУ за віком на час вчинення кримінального правопорушення жінками станом на квітень 2018 року складало до 14 років – 3 особи, 14-15 років – 46 осіб, 16-17 років – 74 особи, 18-28 років – 1009 осіб, 29-39 років – 1428 осіб, 40-54 роки – 1021 особа, 55-59 років – 160 осіб, 60 років і більше – 150 осіб [1]. Зазначені вище статистичні дані свідчать що в Україні кількість жінок яких повідомлено про підозру у 2018 році з кожним місяцем зростає. Проте зауважимо, що незважаючи на те, що даний вид злочинності в суспільстві жодної країни не має домінуючого характеру, його показники впливають на соціальну мораль всього суспільства, на формування його ставлення до основних людських цінностей. Жіноча злочинність – це сукупність злочинів, що вчиняються саме особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу [2, с. 189].

Аналіз досліджень. Важливими окремими питаннями жіночої злочинності займалися такі провідні вчені України, як Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, О. М. Блага, А. А. Габіані, В. О. Глушков, В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. М. Голоднюк, І. М. Даньшин, О. М. Джу́жа, В. М. Зирянов, А. Ф. Зелінський та інші. Предмет дослідження згадувався у дисертаційних роботах таких науковців як, А. Б. Блага, В. О. Меркулова, О. М. Подільчак, М. В. Стрюк, О. Л. Старко, С. В. Нікітенко, Н. О. Чечель, Л. А. Шевченко, Т. А. Шулежко, В. В. Федусик.

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті полягає, у тому, щоб розкрити основні положення жіночої злочинності через розкриття психологічних особливостей. На цій основі плануємо виконати наступні завдання: по-перше, розкрити теоретичні положення щодо вивчення

особи жінки-злочинниці оскільки саме таке дослідження має важливе теоретичне значення для пізнання причинно-наслідкових зв'язків, які лежать в основі жіночої злочинності і забезпечують застосування відповідних попереджувальних заходів; по-друге, розкрити деякі загальні для всіх злочинців риси, так і специфічні властивості категорії жінок-злочинниць; по-третє, виокремити особливості психології жінки-злочинниці.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Особа жінки злочинця не лише існує, вона потребує глибокого комплексного як правового так і психологічного дослідження. Слід погодитися з А. Зелінським у тому, що особа злочинця – альфа і омега кримінальної психології, її наріжний камінь. Людина, яка порушила кримінальний закон, є автором злочину, а її «справа» перетворює громадянина на злочинця, який відхиляється суспільною свідомістю. У злочинців під час зайняття злочинною діяльністю виробляються своєрідні вміння і навички, звички і нахили, тобто «злочинний» почерк. Вчинення злочинів певним способом – передумова злочинної професіоналізації. Знання специфіки способів професійної злочинної діяльності – ключ до виявлення винних [3, с. 9].

Про особу злочинця треба говорити у тому випадку, коли йдеться про певну систему злочинних дій. Це зумовлено тим, що особистість формується в процесі діяльності (у тому числі злочинної). Вчинення злочинних дій позначається на психологічній структурі особистості, виникненні у неї антисуспільної спрямованості (установки) [4, с. 40].

Особа злочинця охоплює цілу систему психологічних властивостей: спонукання, установки, переконання, емоційні та вольові особливості тощо. Злочинець це людина, яка перейшла межу закону, порушник закону, винуватець перед законом.

Особа жінки-злочинниці характеризується виникненням певних змін (пороків) в її психологічній структурі. Змінам піддаються ціннісні орієнтації, потреби, нахили, переконання. Виникають негативні риси характеру: жорстокість, озлобленість, жадібність, боягузтво та ін. Водночас слід говорити про формування особи злочинця стосовно типу злочинної діяльності (насильницький тип злочинця, корисливий тип чи «біло-комірцевий» тип особи злочинця тощо). У цьому плані можна говорити про особу вбивці-маніяка, хулігана, шахрая, хабарника, кишенькового злодія та ін.

У психології особи злочинця розрізняють певного роду дефекти: 1) дефекти індивідуальної правосвідомості (соціально-правовий інфантилізм, правова непоінформованість, соціально-правова дезінформованість, правовий нігілізм (негативізм), соціально-правовий цинізм, соціально-правове безкультур'я); 2) патологія сфери потреб особи; 3) дефекти в особистісних установках; 4) дефекти психічного розвитку (помічаються майже у 50 % засуджених) [5, с. 17-18].

Прихильники антропологічної школи кримінології наполягали на тому, що відмінність кримінологічних показників жіночої і чоловічої злочинності обумовлена генетичною природою жінки, певною мірою «біологічною її недорозвиненістю». Зараз, мабуть, ніхто не заперечує, що біологічні і психічні властивості жінки відіграють певну роль у формуванні й особистості. Більшість сучасних дослідників схильні стверджувати, що особистість – це соціально-біологічний продукт епохи. Особистість людини постійно формується (вдосконалюється або деградує) під впливом біологічних, психологічних і соціальних обставин. Суспільство, щоправда, контролює головним чином соціальні реакції людини на зовнішні подразники і віддає пріоритет у причинному комплексі жіночої злочинності соціальним факторам. Дійсно, злочинна поведінка жінки, як і правомірна поведінка, визначена наперед зрештою не біологічною статтю, а соціальними умовами. Наше життя зовсім недосконале і сприяє не тільки законслухняній поведінці. Як показують численні приклади, жінка все більше засвоює ті форми суспільної поведінки, котрі раніше були прерогативою чоловіків. Негативні стандарти поведінки, характерні для злочинців-чоловіків (зловживання спиртними напоями, наркотиками, паразитизм, аморальність, бездуховність тощо), стають все більше притаманними жінці-злочинниці [6].

Суттєво впливає на злочинність серед жінок загострення протиріч у сімейно-побутовій сфері. Жінка, зайнята важкою працею, відчуває постійну матеріальну нестачу, все складніше виконувати традиційну роль берегині домашнього вогнища. Під впливом життєвих негараздів, марності знайти вихід із складного становища у багатьох з них виникає нервово-психічне напруження, з'являється стан стійкої фрустрації почуття даремності зусиль. Іншими словами, досить інтенсивно накопичуються різноманітні негативні емоції, які мають для жінок важливе значення у силу особливостей їх емоційної сфери. Засоби зняття внутрішньої напруги у таких ситуаціях людина часто шукає у алкоголі, наркотиках або ж у протиправній поведінці. Багато жінок опинились нині у складних, криміногенних умовах у зв'язку з міжнаціональними конфліктами, безробіття тощо.

У зв'язку з особливостями жіночої психіки вони гостріше переживають життєві труднощі і часом обирають протиправні шляхи виходу з них. Щодо корисливо-насильницьких злочинів, то вони не характерні у суто жіночому «виконанні», але їх кількість останнім часом збільшується. Причому спостерігається їх вчинення з особливою жорстокістю. У зв'язку зі значним поширенням проституції і загальним падінням моралі зросло число таких злочинів, як зараження іншої особи венеричною хворобою (ст. 130, ст. 133 КК України) і убивство своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК). Жінки, що входять до змішаних злочинних груп, як правило, займають у них другорядне становище. Вони виконують ролі, пов'язані з переховуванням злочинців, знарядь і засобів вчинення злочину, предметів, здобутих злочинним шляхом, можуть бути інформаторами. Останніми роками число жінок у таких групах має тенденцію до зростання, причому їх роль стає вагомішою, а подекуди й вирішальною (наприклад, жінка-організатор звалтування або розбійного нападу). За останній час жінки почали брати участь у таких суто чоловічих злочинах, як вимагання, злочини, пов'язані з обігом наркотичних речовин, розкрадання у кредитно-банківській сфері тощо [7].

Однією з особливостей реалізації емоційної сфери жінок як суб'єкта вбивства є те, що їхні спонукання часто поєднані з емоціями невдоволення, неспокою, іншими почуттями, які виявляються зовні і посідають особливо важливе місце в родинно-побутовій злочинності. У низці випадків емоції і почуття не тільки супроводжують або посилюють основні спонукання, а й можуть відігравати самостійну роль. Це, передусім, вплив таких сильних почуттів, як ненависть, гнів, особиста неприязнь. Комплекс вказаних негативних почуттів часто виникає під впливом на психіку жінок провокуючої поведінки потерпілого.

Які ж мотиви, як правило, лежать в основі насильницької злочинності жінок? Серед основних можна назвати такі, як: ревності; помста; бажання позбавитися дитини, чоловіка, співмешканця; корисливі мотиви (прагнення до поліпшення матеріального становища). У дослідженнях сучасного періоду констатується, що перше місце за поширеністю у мотивації вбивств чоловіка (як і дружини) посідає «самоствердження», далі – «прагнення позбавитися турбот», «прагнення утримати партнера», «ревності». Таким чином, у центрі суперечностей – зіткнення інтересів чоловіків і жінок [6].

Фізична слабкість жінки зумовлює її певні звички, прагнення, інтереси. Для жінки є нетиповою активна, натискувальна поведінка, що межує з конфліктами. Більш прийнятними є способи і заходи вчинення дій, які не вимагають фізичної сили, особливої спритності: скоюють крадіжки, які не вимагають застосування насильства і спеціальних технічних засобів, вчиняють вбивства без свідків або при їх мінімальній кількості, найчастіше за провокуючої протиправної поведінки [8, с. 23]. Ми вважаємо, що жінка є більш уразливою в конфліктних ситуаціях, під час нападу з боку чоловіка (навіть, підлітка). Почуваючись не захищеною, вона намагається спиратися на більш сильну особу, відчуває соціально-психологічну залежність від неї (питомою є вага вчинення жінками корисливої, корисливо-насильницької злочинності у співучасті). Фізична слабкість жінки, до того ж, зменшує небезпеку таких, в цілому небезпечних діянь, як опір, протидія правомірним діям під час втечі з-під варти, із закладів, які виконують покарання, порушення режимних вимог у виправній установі тощо. Взагалі жінка значно більше, ніж чоловік потерпає від відсутності спеціального підходу до питання правового захисту її життя, здоров'я, честі від фізичного, психічного насилля (впливу, примусу) як у вузькому значенні, так і у більш широкому – від «насилля» над психічним станом жінок в умовах соціально-економічної кризи, за наявності їх особливої чутливості щодо зовнішніх несприятливих чинників.

На наш погляд, саме у певній категорії жінок на слабкість фізичну накладається слабкість вольової сфери, що має наслідком значну залежність від різних засобів, які стимулюють психічний стан (алкоголь, наркотики), швидший процес деградації особистості, захворювання на алкоголізм та наркоманію, взаємозумовленість зростання стану психологічної кризи, психічної патології.

Психологічне дослідження засуджених жінок, проведене в НДІ МВС, показало, що у своїй масі вони не мають якостей, які істотно могли б ускладнити профілактику злочинів з їх боку, процес їх виправлення і перевиховання. У цілому можна сказати, що основній масі жінок-злочинниць в порівнянні зі злочинцями-чоловіками в меншій мірі притаманні асоціальні установки, у них відсутні стійкі злочинні переконання, соціально-психологічна адаптація, хоча і порушена, але серйозних дефектів немає. Відомо, що для жінок важливі оцінки з боку інших людей і те, яке враження вони справляють, багатьом властива така риса, як демонстративність.

Злочинниці не становлять серед них виключення. Але підвищення демонстративності поведінки у таких осіб одночасно поєднується зі зниженням контролю за ним. Демонстративність, визначальні злочинні прояви, в тому числі агресивного характеру, виконує в них захисні (у психологічному плані) функції і служить цілям самоствердження. Потреба в самоствердженні,

будучи одним з найбільш потужних стимулів людських вчинків, стає в злочинниць нав'язливою, істотно впливаючи на весь їхній спосіб життя. Це не просто прагнення правитися чоловікам або виглядати краще за інших жінок, а потреба у підтвердженні, як би у фіксації свого існування, буття, місця в житті в цілому. Вона, як правило, не охоплюється свідомістю.

Характерні для злочинниць стійкість переживань і висока імпульсивність призводять до ігнорування або недостатнього обліку всіх необхідних обставин, неадекватного сприйняття і оцінки виникаючих життєвих ситуацій, поганому прогнозуванні наслідків своїх вчинків, неорганізованості і необдуманості поведінки. У них сильно підвищена тривожність, відзначається емоційна вразливість. При порівнянні жінок, засуджених за насильницькі і корисливі злочини, слід відзначити, що у насильницьких злочинниць більш висока активність і збудливість, що в поєднанні з імпульсивністю і визначає специфіку їх агресивної протиправної поведінки. Співставляючи злочинну поведінку чоловіків і жінок, необхідно відзначити, що у перших виділяється логічність, а у інших – імпульсивність [9].

Висновки. Підводячи підсумок, треба зазначити, що до особливостей жіночої злочинності належить: по-перше відносно невелика питома вага в загальній злочинності, адже жіноча злочинність у декілька разів менша за злочинність серед чоловіків; по-друге, менша суспільна небезпека, проте ця тенденція змінюється, оскільки збільшується кількість тяжких злочинів, які вчиняють жінки, і підвищується їх кримінальна роль у змішаній злочинності, висока імпульсивність, що призводить до поганого прогнозування особою наслідків вчинюваних дій.

По-третє, основній масі жінок-злочинниць в порівнянні зі злочинцями-чоловіками в меншій мірі притаманні асоціальні установки, у них відсутні стійкі злочинні переконання, соціально-психологічна адаптація, хоча і порушена, але серйозних дефектів немає.

По-четверте, особистість жінки-злочинця характеризується багатьма факторами, а саме сукупністю соціально-демографічних, соціально-психологічних, моральних, духовних і правових властивостей, ознак, відносин, які характеризують особу яка вчинила злочин.

Джерела та література

1. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за квітень 2018 року Розділ 1. Віковий, освітній склад та громадянство осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Таблиця 1.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113654&libid=100820.
2. Гаргат-Українчук О. М. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності / О. М. Гаргат-Українчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – Вип. 25. – 2014. – С.189–191.
3. Зелинский А. Ф. Криминальная психология: науч.-практ. изд. / А. Ф. Зелинский. – К.: Юринком Интер, 1999. – 240 с.
4. Попович О. В. Особистість злочинця як соціально-психологічне поняття / О. В. Попович // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Вип. 1. – С. 40-50.
5. Пирожков В. Ф. Криминальная психология / В. Ф. Пирожков. – М.: Ось-89, 2001. – 185 с.
6. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: навчальний посібник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін. – Х.: Право, 2014. – 513 с.
7. Надьон О. Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ / О. Надьон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/%CD>.
8. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: монографія. Вид. 2-е. / В. О. Меркулова. – Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2003. – 281 с.
9. Особливості злочинної поведінки чоловіків та жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://period.radioritual.ru/5495237791503021.html>.

Бадзюк Б. Особенности психологии женщины-преступницы. В статье проанализированы особенности психики женщины-преступницы, мотивы, по которым преступления совершаются женщинам, а также система соответствующих психологических свойств: побуждение, установка, убеждения, эмоциональные и волевые особенности. Криминалистические аспекты, детерминирующие женскую преступность, различают в зависимости от социального уровня общественных отношений, проблем, связанных с нарушениями в семейно-бытовой сфере. Обращено внимание на социальную реакцию на женскую преступность. Проанализированы реальные и

зарегистрованые показатели данного вида преступности, дифференцированы женская и мужская преступности. Выделены характерные для женщин-преступниц психологические особенности поведения, а именно: устойчивость переживаний, высокая импульсивность, неорганизованность, эмоциональная уязвимость. Личность женщины-преступницы характеризуется многими факторами, а именно, совокупностью социально-демографических, социально-психологических, нравственных, духовных и правовых свойств, признаков, отношений, характеризующих лицо, совершившее преступление.

Ключевые слова: женская преступность, личность преступника, женщина-преступница, психология поведения, преступное поведение.

Badziuk B. Psychological Features of a Woman-Criminal. The article analyzes the peculiarities of female criminal's mentality, motives, including crimes committed by women, and a system of relevant psychological characteristics: motivation, attitudes, conviction, emotional and volitional features, etc. Criminalistic aspects, that determine female propensity to crime, are differentiated as such that depend on the social status in social relations, deficiencies associated with violations in the family and everyday life. The attention is drawn to the public reaction to female crime. The study is based on the reliable registered data concerning this type of crime with an emphasis on the differentiating features between female and male crimes. The psychological peculiarities of behavior typical for female criminals are elucidated, namely volatility of emotions, high impulsivity, disorganization, emotional vulnerability. The personality of the woman-criminal is characterized by many factors and among them a set of socio-demographic, socio-psychological, moral, spiritual and legal properties, qualities and relations characterizing the person who committed the crime.

Key words: female crime, personality of the offender, woman-criminal, behavioral psychology, criminal behavior.

УДК 340.113.2

Ю. Назарук

Втрата чинності правозастосовчими актами органів та посадових осіб місцевого самоврядування: теоретичний аспект

У статті розглянуто основні ключові моменти втрати чинності правозастосовним актом органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Досліджено можливість скасування правозастосовного акту органом, що його видав як засіб самоконтролю. Окреслено чіткі підстави для втрати чинності правозастосовним актом. Автор вважає, що видання нового акту суб'єктом правотворчості не є доречним по відношенню до правозастосовчих актів. Фактичне припинення дії такого правового акту – це припинення в тих випадках, коли закінчився термін його дії. Таке правило, зазвичай, не слід застосовувати щодо правозастосовчих актів, адже виходячи з їх правової природи термін їх дії вичерпується одразу після виконання.

Ключові слова: правозастосовний акт, втрата чинності індивідуального правозастосовного акту, чинність актів посадових осіб місцевого самоврядування, скасування правозастосовчих актів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Темпоральна чинність правових актів в цілому та правозастосовчих зокрема має визначальне значення для здійснення правозастосовчої діяльності та функціонування суб'єктів такої діяльності.

Актуальність даної теми має досить важливе практичне значення. В. Барський у своєму дослідженні звертає увагу на те, що нормотворчість в органах місцевого самоврядування не має чітких орієнтирів, здійснюється стихійно, методом спроб і помилок [9, с. 12].

Поряд з цим, К. Солянік зазначає, що у діяльності представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування дедалі гострішим стає питання про можливість скасовувати владні рішення (нормативні та індивідуальної дії), прийняті самим суб'єктом нормотворення [3, с. 90].